

Rozdział III.1

Metody zastosowane w badaniu dostępności opieki zdrowotnej i pomocy społecznej dla osób starszych na przykładach wybranych problemów zdrowotnych

Katarzyna Czabanowska, Katarzyna Szczerbińska

Badania naukowe to systematyczny i rygorystyczny sposób dociekania, którego celem jest opisanie zjawiska, opracowanie lub testowanie koncepcji bądź teorii. Badania dotyczące świadczeń zdrowotnych (HSR, *health services research*) mają przyczyniać się do powstania wiedzy naukowej, której celem może być poprawa stanu zdrowia, wyników zdrowotnych oraz **usług zdrowotnych**.

Badania dotyczące usług zdrowotnych w wąskim znaczeniu definiowane są w odniesieniu do relacji, jaka występuje między świadczeniem usług zdrowotnych a potrzebami zdrowotnymi populacji, co może być odzwierciedlone w identyfikacji tychże potrzeb i zbadaniu świadczonych usług w tym zakresie, ich efektywności oraz wykorzystania. Definicja ta podkreśla wielodyscyplinarny charakter badań dotyczących usług zdrowotnych, które mogą być też określane jako „przestrzeń, w której spotykają się różne dyscypliny” [Pope, 1992 za Bowling, 2002]. Ponadto charakter takich analiz, obejmujących opis doświadczeń, postrzegania rzeczywistości oraz ocenę usług zdrowotnych, które to dziedziny nakładają się na siebie i nie powinny być traktowane oddzielnie, wymaga włączania do badań perspektywy zwykłych ludzi oraz profesjonalistów.

W badaniach dotyczących świadczeń zdrowotnych można korzystać z szerokiego spektrum ilościowych i jakościowych metod badawczych. Wybór danej metody jest uzależniony od rodzaju problemu i przyjętej perspektywy badacza. W odniesieniu do podejścia pozytywistycznego (ilościowego) zjawiska społeczne mogą być mierzone tylko w sposób obiektywny i analizowane zgodnie z zasadami metody naukowej wykorzystywanej w naukach biologicznych. Inne podejście do badań w naukach społecznych dowodzi, iż pozytywizm nie zawsze jest w stanie przedstawić rzeczywistość w sposób prawdziwy, w szczególności gdy ta „rzeczywistość” jest konstrukcją społeczną powstałą w wyniku interakcji między jednostkami oraz ich interpretacji i doświadczeń w odniesieniu do ist-

niejących zjawisk. Jest to podejście fenomenologiczne i jako takie wykorzystuje jakościowe metody badawcze, takie jak: wywiady, obserwacje, zogniskowane wywiady grupowe. Pojęcie badania jakościowego może mieć wiele znaczeń. W rozważaniach na ten temat należy odwołać się do podstawowej definicji, według której badania jakościowe charakteryzuje pluralizm metodologiczny oraz interpretacyjne i naturalistyczne podejście do badanego problemu [Denzin, Lincoln, 1994b]. Jakościowe metody badawcze w coraz większym stopniu wykorzystywane są w badaniach dotyczących polityki zdrowotnej, szczególnie organizacji usług zdrowotnych, pokazując różne punkty widzenia: pacjentów, menadżerów i specjalistów [Pope, Mays, 2000]. Koncentrują się na wykorzystaniu licznych metod i prowadzone są w oparciu o wybrane podejście do badanego problemu [Denzin, Lincoln, 1994a]. To oznacza, że zjawiska są rozumiane bądź interpretowane w odniesieniu do znaczenia, jakie nadają im uczestnicy badania.

Przy wyborze podejścia jakościowego badacz musi w szczególności zabezpieczyć ich jakość, która odnosi się do takich terminów, jak: obiektywność, wiarygodność, rzetelność. Innym problemem jest reprezentatywność. W przeciwieństwie do badań ilościowych rezultaty badań jakościowych opierają się na małych liczbach, ponieważ zazwyczaj bada się niewielką grupę respondentów, która nie musi być statystycznie reprezentatywna. W celu zapewnienia jakości badaniom jakościowym i zminimalizowania wpływu specyficzności określonych metod na konkretne dziedziny wiedzy badacz może wykorzystywać kilka różnych metod zbierania danych. Jest to istota metody triangulacji. I tak na przykład, oprócz ustrukturalizowanego kwestionariusza można zastosować wywiad pogłębiony, obserwacje w terenie lub przeanalizować istniejące dokumenty [Franfort-Nachmias, Nachmias, 2001]. Jeśli otrzymane za pomocą różnych metod wyniki są stałe, to trafność tych danych zdecydowanie wzrasta. Wykorzystywana jako metoda badawcza triangulacja pozwala przezwyciężyć osobiste uprzedzenia i ograniczenia wynikające z przyjęcia określonej metodologii. Dzięki łączeniu różnych metod w jednym badaniu można częściowo pokonać brak dokładności wynikający z zastosowania jednej tylko metody lub przeprowadzenia badania tylko przez jednego badacza [Denzin, 1986, s. 236].

Tak więc triangulacja może być postrzegana jako bardziej zrozumiały sposób prowadzenia badania, umożliwiający refleksyjne analizowanie danych [Pope, Mays, 2000].

Niniejsze opracowanie przedstawia proces badawczy, którego celem było opisanie ścieżki (trajektorii) postępowania w procedurze udzielania usług zdrowotnych i opiekuńczych dostępnych dla osób starszych. Aby zapewnić jak najszerszy opis funkcjonowania systemu ochrony zdrowia i pomocy społecznej wobec osób w podeszłym wieku, sięgnięto po przykładowe sytuacje powstałe w wyniku pojawienia się określonych problemów zdrowotnych u tego typu pacjentów, które zwykle zmuszają ich do korzystania z różnych form opieki. W celu nakreślenia wyczerpującego obrazu systemu organizacji tychże usług, które są/powinny być dostępne dla ludzi starszych oraz zidentyfikowania i uwypuklenia braków w sposobie ich świadczenia, a więc też utrudnień w zakresie

ich dostępności, wykorzystano wiedzę oraz opinie różnych „aktorów” zaangażowanych w sposób pośredni oraz bezpośredni w opiekę nad cierpiącym pacjentem w wieku starszym. Byli nimi zarówno ludzie zawodowo włączeni w proces opieki, jak również opiekunowie rodzinni.

Badanie przeprowadzono w dwóch etapach i przy wykorzystaniu różnych metod badawczych.

1. W pierwszym etapie, poświęconym przedstawieniu funkcjonowania systemu opieki zdrowotnej i pomocy społecznej z punktu widzenia profesjonalistów, wykorzystano następujące metody badawcze:

- studium przypadku (*case study*),
- kwestionariusz zawierający pytania półotwarte,
- uzgodnienie w grupie ekspertów wspólnego stanowiska w zakresie badanego zagadnienia (*consensus development panel*) [Bowling, 2002].

2. W drugim etapie, poświęconym przedstawieniu dostępności i funkcjonowania systemu opieki zdrowotnej w opinii opiekunów osób starszych, jako metodę badawczą wykorzystano zogniskowany wywiad grupowy (*focus group*).

